

**ХУСУСИЯТҲОИ КОРБУРДИ
МУРОДИФОТ ДАР ОСОРИ
ФОРСИИ СУҲРАВАРДӢ**

Хочаева Муқаддасхон Олимовна, н.и.ф.,
доцент кафедраи забони тоҷикии МДТ “ДДХ ба
номи академик Б.Гафуров” (Хуҷанд, Тоҷикистон)

**ОСОБЕННОСТИ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
СИНОНИМОВ В ПЕРСИДСКО-
ТАДЖИКСКИХ ТРАКТАТАХ
СУХРАВАРДИ**

Ходжаева Муқаддасхон Олимовна, канд.
филол. наук, доцент кафедры таджикского языка
ГОУ «ХГУ имени академика Б.Гафурова»
(Худжанд, Таджикистан)

**PECULIARITIES OF
USING OF SYNONYMS IN
PERSIAN-TAJIK TREATISES OF
SUHRAWARDY**

Khojaeva Mukaddas Olimovna, candidate of philology,
associate professor of the Tajik language department under
SEI “KhSU named after acad. B. Gafurov” (Khujand,
Tajikistan) **e-mail:** khochayeva@mail.ru

Сабки баёни рисолаҳои форсии тоҷикии асосгузори силсилаи ирфонии шиरोқия Шайх Шихобуддини Сухравардӣ аз нигоҳи корбасти муродифот мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Қайд карда мешавад, ки муродифотро дар рисолаҳои форсии тоҷикии Сухравардӣ ба гуруҳҳои зерин ҷудо кардан мумкин аст: 1. Муродифоте, ки ҳамаи ҷузъҳои калимаҳои аслии тоҷикӣ аст; 2. Муродифоте, ки яке аз ҷузъҳои калимаи тоҷикӣ ва ҷузъи дигарашон арабӣ аст; 3. Муродифоте, ки ҳамаи ҷузъҳои аз вомвожаҳои арабӣ таъкид шудааст. Таъкид гардидааст, ки қисми асосии синонимҳои рисолаҳои форсии тоҷикии Сухравардиро муродифоти гуруҳи дувум таъкид мекунад. Ҳама аз ин дар осори Сухравардӣ муродифоти ибораҳо ва муродифҳои матнӣ дучор мешаванд.

Калидвожаҳо: Шихобуддин Сухравардӣ, рисолаҳои форсии тоҷикии Шайхӣ широқ, сабки ирфонӣ, намудҳои муродифот, муродифоти матнӣ, вомвожаҳо, калимаҳои аслии тоҷикӣ

Анализируется стиль изложения персидско-таджикских трактатов основоположника мистического течения широкия (озарение) шейха Шихабуддина Сухраварди в плане использования синонимов. Отмечается, что синонимы в персидско-таджикских трактатах Сухраварди можно разделить на следующие группы: 1. Синонимы, все компоненты которых составляют исконно таджикские слова. 2. Синонимы, один из компонентов которых – таджикское слово, а другой – арабское. 3. Синонимы, все компоненты которых представляют собой заимствованные арабские слова. Подчеркивается, что основную часть синонимов, встречающихся в персидско-таджикских трактатах Сухраварди, составляют слова второй группы. Кроме того, в произведениях Сухраварди встречаются синонимичные словосочетания и присутствует контекстуальная синонимия.

Ключевые слова: Шихабуддин Сухраварди, персидско-таджикские трактаты, мистический стиль, разновидности синонимии, контекстуальная синонимия, заимствованные слова, исконно таджикские слова

The article analyzes the style of presentation of the Persian-Tajik treatises of the founder of the mystical movement of ishrokiya (illumination) Sheikh Shihabuddin Suhrawardi in terms of the use of synonyms. It is noted that synonyms in the Persian-Tajik treatises of Suhrawardi can be divided into the following groups: 1. Synonyms, all components of which constitute native Tajik words. 2. Synonyms, one of the components of which is a Tajik word, and the other is an Arabic word. 3. Synonyms, all components of which are borrowed Arabic words. It is emphasized that the bulk of the

synonyms found in the Persian-Tajik treatises of Suhrawardi are words of the second group. In addition, in the works of Suhrawardy there are synonymous phrases and contextual synonymy.

Keywords: Shikhabuddin Suhrawardy, Persian-Tajik treatise, mystical style, diversities of synonymy, contextual synonymy, borrowing words, Tajik aboriginal

Шихобуддин Яҳёи Сухравардӣ, ки дар таърихи илму адаби форсии тоҷикӣ бештар бо номҳои “Шайхӣ мактул”, “Шайхӣ шаҳид” ва “Шайхӣ ишроқ” маъруф аст, яке аз бузургтарин мутафаккирони асри XII мебошад, ки ба инкишофи фалсафаю ирфон таъсири ҷаволида расонидааст. Роҷеъ ба ҳаёт ва ҷаъолияти Сухравардӣ олимони намоён, аз қабилӣ Сайид Ҳусайни Наср, Ҷаъфар Мударрисӣ Содикӣ, шарқшиносии маъруфи фаронсавӣ Анри Карбен, мусташир Янис Эшотс ва дигарон асарҳо навиштаанд, ҳамчунин дар китобҳои таърихи адабиёти форсии тоҷикӣ, доиратулмаорифҳо, китобҳои таърихи фалсафа маълумот дода шудааст, бинобар ин аз зикри шарҳи ҳоли ӯ худдорӣ мекунам.

Бино ба гуфти Шамсиддин Муҳаммади Шаҳрзурӣ дар китоби “Нузҳат –ул-арвоҳ” Сухравардӣ муаллифи 49 китобу рисола будааст, ки аз он 13 рисола ба забони форсии тоҷикӣ аст. Байни рисолаҳои форсии тоҷикии Сухравардӣ панҷ рисола – “Алвоҳи имодӣ”, “Ҳаёкили нур”, “Партавнома”, “Яздоншинохт” ва “Бустон-ул-қулуб” рисолаҳои сирф фалсафиианд, ки дар интисоби дутои он ба Шайхӣ ишроқ– “Яздоншинохт” ва “Бустон-ул-қулуб” шакку тардидҳо мавҷуданд. Ҳафт рисолаи дигар рисолаҳои достонии Шайхӣ ишроқ мебошанд ва дар ҳамин рисолаҳост, ки нубуғи шайх ба боризтарин ваҷҳи мумкин таҷаллӣ меёбад. Ҳикмати ишроқ дар ин рисолаҳои кӯтоҳ “бо забоне сода ва бидуни таҷаллуф ва ба ғӯтарин ва дилҷасптарин сурати мумкин баён шудаанд. Ин муъҷизаест, ки аз талоқи ҳаллоқиати як зеҳни ҷавон ва пуршӯр бо як забон қудратманд ва пур аз қобилиятҳои бикр ва бовар накардани ҳосил мешавад” (1,сездах).

Дар ин мақола мо тасмим гирифтаем, вижагиҳои қорбурди муродифотро дар ҳафт рисолаи форсии тоҷикии Сухравардӣ (“Қиссаи мурғон”, “Ақли сурх”, “Ғи ҳолати туғулият”, “Рӯзе бо ҷамоати сӯғиён”, “Овози пари Ҷабраил”, “Луғати мурон”, “Сағири Семурғ”, “Ғи ҳақиқати ишқ”) ва тарҷумаи “Ҳай ибни Яқзон” ба форсии тоҷикӣ бо номи “Қиссаи Зиндаи Бедор”, ки ба қалами Шайхӣ ишроқ мансуб аст, ба риштаи таҳлил кашем. Манбаи таҳқиқ китоби “Қиссаи Шайхӣ Ишроқ” (1), ки мураттиби он Ҷаъфар Мударрисӣ Содикӣ аст ва нашри кириллии ҳамин китоб бо номи “Сағири Симурғ” (2), ки адабиётшиносии варзида Қодири Рустам баргардон кардааст, ба ҳисоб меравад. Мубрамияти таҳқиқ аз он ҷо бармеояд, ки рисолаҳои форсии тоҷикии Сухравардӣ бори нахуст дар Тоҷикистон танҳо баъд аз сӣ соли истиқлолияти давлатӣ ба нашр расидаанд ва то имрӯз роҷеъ ба ҳаёту ҷаъолияти Шайхӣ ишроқ, аз ҷумла вижагиҳои забонии осори ӯ тадқиқоти бунёдӣ сурат нағирифтааст.

Забони рисолаҳои форсии тоҷикӣ ва тарҷумаи Сухравардӣ дар ҳақиқат дар ғояти содағию бетаҷаллуфӣ аст. Муҳаққиқи осори Сухравардӣ Ҷ.М.Содикӣ меғӯяд: “...Насри сода ва беғалу ғаш ва оғӣ аз худнамоӣ ва таҷаллуфи Шайх дасту боли ўро барои ҳазфи заводи ва ғузулоти оризӣ ва расидан ба ҳадди камол ва пардохтаи ба ҷони қалом ва асли матлаб боз меғузорад. Насри Шайх ... наздик ба забони ғуфтор ва аз беҳтарин намунаҳои форсии... қарни ҷаҳорум ва панҷуми ҳиҷрӣ аст” (1,бисту ҳафт).

Албатта, дар забони рисолаҳои форсии тоҷикии Шаҳобуддини Сухравардӣ ба миқдори муайян вомвожаҳо ба назар мерасанд. Аммо лозим ба таъкид аст, ки дар онҳо, асосан, қалимаҳои иқтибосии арабӣ ва вомвожаҳои ба воситаи забони арабӣ ба забони тоҷикӣ воридгардида дучор мешаванд. Дар матни ҳафт рисолаи мавриди таҳлил ва тарҷумаи “Ҳай ибни Яқзон” иқтибосоти туркӣ ба назар нарасиданд.

Муродифоти рисолаҳои Шайх Сухравардиро мо ҳам аз лиҳози баромади калимаҳо, яъне ба кадом забон тааллуқ доштани онҳо ва ҳам аз нуқтаи назари сохти воҳидҳои лексикӣ мавриди таҳлил қарор медиҳем. Аз ин дидгоҳ муродифоти дар рисолаҳои форсии тоҷикии Сухравардӣ мавриди истифода қарор гирифта ро ба гурӯҳҳои зерин ҷудо карда, ба риштаи таҳлил кашидан мувофиқи мақсад аст:

1. Муродифоте, ки ҳамаи ҷузъҳои онҳо тоҷикиасланд. Аксари муродифоти тоҷикиро исмҳои сода ташкил мекунанд, ки дар байни онҳо қисми зиёдашон муродифоти дучуза мебошанд: **Ёр-бародар** (31)², **дармону дору** (32), **дуст** (35) – **ёр** (31), **ранчу осеб** (55), **тала-дом** (32).

Дар байни муродифҳои тоҷикиасл исмҳои сохта низ ба мушоҳида мерасанд: **бародарӣ-дӯстӣ** (30); **зорӣ** (32)– **нола** (33).

Ҳамчунин дар рисолаҳои Шайхӣ ишроқ муродифҳои тоҷикиасле истифода шудаанд, ки як ҷузъи онҳо калимаи сода ва як ҷузъашон калимаи сохта аст: **пиндор** – **гӯйӣ** (35), **оваҳу зорӣ** (74).

Дар баъзе маврид муродифоти тоҷикии сечуза низ ба қор рафтааст: **банд** – **тала** – **дом** (31), **буридан** – **дарнавардан** – **гузаштан** (114).

Лозим ба зикр аст, ки дар мисоли охир масдарҳои **буридан** ва **дарнавардан** ба маънои тай қардан, убур намудан, гузаштан аст.

... андар андомҳои вай қуввате нав падид ояд, ки ба он қувват биёбонҳои дароз **бибурад**, то гӯйӣ, ки биёбонҳо **дарнаварданд** барои ӯ ва бар сари оби дарёи Мухит **бигзард**... (с.114).

Мувофиқи қоида ҷузъҳои муродифҳои ҷуфт бо аломати ҷамъбандӣ низ меоянд.

Ва ман аз **сумҷҳою ғорҳо** берун шудам... (126).

Вожаи сумҷ дар фарҳанги “Бурҳони қотеъ” бо шарҳи зерин омадааст: “Сумҷ – ҷоеро гӯянд, ки дар зери замин ё дар кӯҳ ба ҷиҳати дарвешон ва фақирон ё ғусфандон бикананд; ва нақб ва зиндонро низ гӯянд” (3, ҷ.2, с.170).

Дар байни муродифоти тоҷикиасл як муродиф ба мушоҳида расид, ки ҷузъҳои сифатанд: **некӯ-хуш**: Бустонҳои ораста дидем, ва биноҳои **некӯ** ва кӯшкҳои **хуш** дарахтони мевадор... (с.33).

2. Қисми асосии муродифоти рисолаҳои форсии тоҷикии Сухравардиро муродифоте ташкил мекунанд, ки як ҷузъи онҳо тоҷикӣ ва як ҷузъашон арабӣ ё баръакс аст. Махсус таъкид қардан лозим аст, ки ҷузъҳои чунин муродифотро асосан исму сифат ташкил мекунанд. Муродифоти мазкурро ба зергурӯҳҳои зерин тақсим қардан мумкин аст.

а) Муродифоте, ки ҷузъҳои онҳо аз калимаҳои содаи арабию тоҷикӣ ва ё тоҷикию арабӣ иборатанд: **шакку пиндор** (30), **зишт** – **фасод** (31), **назиҳ** – **хуш** (31), **шакку гумон** (31), **ҳисн** – **кӯшк** (33), **ҳасм** – **душман** (33), **зулму ранҷ** (34), **ақл** – **хирад** (35), **банд** – **қайд** (37), **мева** – **самар** (41), **зорӣ** – **тазарруъ** (42), **нур** – **партав** (42), **осон** – **саҳл** (45), **пир** – **шайх** (47), **лаҳза** – **дам** (54), **ранчу азоб** (55), **парда** – **ҳичоб** (61), **партав** – **шуоъ** (67), **фурча** – **рахна** (69), **оташ** – **ҳарақ** (84), **ишқу меҳр** (94), **ҳузну андӯх** (94), **дидору мулоқот** (94), **дарахту шачара** (106), **рост** – **ҳақ** (111), **оқил** – **бихрад** (35), **шавқу орзу** (80), **ҳомун** – **сахро** (117).

² Мисолҳо дар мақола асосан аз наъри кириллии рисолаҳои форсии тоҷикии Сухравардӣ, ки тавсифи китобиносии он дар пайнавишт таҳти рақами 2 омадааст, оварда мешаванд, бинбар ин минбаъд дар матни мақола дар қавсайн таҳво саҳифаи наъри мазкур зикр мешавад.

Таҳлили муродифоти чузъхояшон арабию тоҷикӣ ва тоҷикию арабӣ нишон медиҳад, ки Сухравардӣ онҳоро ба як маъно ё маъноҳои наздик истифода мебарад. Масалан, **рост – ҳақ, дурӯғ – ботил, савоб – рост, дурӯғ – хато:**

-... туро хабарҳое орад, ки ту аз ӯ андар нахоста бошӣ ва аз ӯ напурсида бувӣ ва хабари **рост** бо **дурӯғ** омезад ва **ҳақро** бо **ботил** падида кунад... ба ту расад ҳолҳои он чизҳо, ки наздики ту нест ва ту андар мондаӣ ба нақд кардани **ҳаққи** он аз **ботилаш** ва ба барчидани **ростааш** аз миёни **дурӯғаш** ва падида кардани **савобаш** аз он чи **хатост**.

... дилҳои якдигарро ба чашми ҳақиқат нигаранд ва зангори **шакку пиндор** аз сари худ бизудоянд (30).

-Чун моро бидиданд, сафири хуш мезаданд, чунонки моро ба **гумон** афканданд... Ҳеч **шак** дар роҳ наёмад ва ҳеч тухмат моро аз саҳро бознадошт (с.31). **пиндорам**, ки туро парӣ ранча медорад ё дев дар ту тасарруф кардааст (35).

-Ба Худо, ки ту напаридӣ, балки **акли** ту парид ва туро сайд накардаанд, ки **хиради** туро сайд кардаанд (35).

...Аз бедорӣ дур бошӣ ва андешаҳо кам кунӣ, ки пеш аз ин **окилу бихрад** дидем туро (35).

Намунаҳои дигари силсиласинонимҳо ба мақсади пешгирии зиёд шудани ҳаҷми мақола бидуни мисол танҳо бо ишораи саҳифаи дахлдор зикр мешавад: **фарру ҳайбат ва бузургӣ** (68), **партав, шуо, ламаон** (67), **фитна, чанг, хусумат – корзор** (115), **париён, фариштагон, чину хин** (119).

Дар байни чунин муродифот муродифоте дучор мешаванд, ки ҳаҷор чузъ доранд:

-Лаҳзае сабр кунед, то **майли** ӯ аз кудом ҷониб бошад, ки ҳар касеро зи ҷиҳати асли худ **кашише** бошад ва ба луҳуқи маъдан ва манбаи худ **шавқе** бувад, ҳамаи чизҳо ба синхи худ **мунҷазиб** бошад (75).

Дар ин мисол ҳаҷор муродиф корбааст шудааст: **майл, кашииш, шавқ, мунҷазиб**. Маил, шавқ, мунҷазиб (ҷазбшуда, кашидашуда) калимаҳои арабиасланд. Кашииш вожаи асили тоҷикӣ. Дар байни ин ҳаҷор муродиф калимаи шавқ муродифи нисбатан дури майлу кашиишу мунҷазиб ба ҳисоб меравад.

б) Қисми муайяни муродифоти тоҷикӣ-арабӣ ва арабӣ-тоҷикиро муродифоте ташкил мекунанд, ки як чузъашон сода ва чузъи дигарашон сохта ё мураккаб аст. Аз ҷумла муродифоте, ки чузъи арабиашон сода ва тоҷикиашон сохта аст: **илфу дӯстӣ** (30), **хушӣ – инбисот** (34), **расул – фиристода** (36), **нур-рӯшноӣ** (39), **расул – пайғомбар** (76), **амо – кӯрӣ** (40), **нишоту шодӣ** (110).

в) Дар рисолаҳои форсии тоҷикии Сухравардӣ аҳёнан муродифоте дучор мешаванд, ки як чузъашонро исми содаи тоҷикӣ ва чузъи дуюмишонро исмҳои арабие ташкил мекунанд, ки бо усули шикастаи арабӣ ҷамъбандӣ шудаанд ё чузъи тоҷикӣ низ дар шакли ҷамъ омадааст:

-Вақте бар дарё бар сабили тафарруҷ назаре мекарданд, **мурғе** мунаққаш бар сари об, ба расми **тӯюр** бозӣ мекард (76).

-...ҷамоатеро дидам аз ёрони худ, сарҳо ва **болҳо** аз дом бурун карда (31).

-...чунонки аз нукуши **ачниҳаи** ӯ ҳеч зоҳир намонд (80).

Вожаи ачниҳа ҷамъи ҷаноҳ ба маънои боли паранда аст.

г) Ҳамчунин муродифоте дучор мешаванд, ки чузъи арабиашон бо пасвандҳои ҷамъи солими арабӣ ҷамъбандӣ шудаанду чузъи тоҷикиашон бошад, калимаи сохта аст:

-Гуфтам: Нишони **зулумот** чист?

-Гуфт: **Сиёҳӣ**. Ва ту худ дар зулумотӣ, аммо ту намедонӣ. Он кас, ки роҳ равад, чун худро дар **торикӣ** бинад, бидонад, ки пеш аз он ҳам дар торикӣ будааст... (45). Вожаи зулумот ҷамъи зулмат ба маънои торикӣ аст.

д) муродифоти арабию тоҷикӣ, ки ҳар ду чузъашон бо пасвандҳои ҷамъи тоҷикӣ —**он** ва —**ҳо** ҷамъ баста шудаанд:

-Пас чун маро аз ҳоли ин **рафиқон** бигуфт... (112)

-...роҳ бар шумо бибастанд, магар ки неқбаҳтиатон ёрӣ кунад ба ҷудо шудан аз ин **ёрон** (113).

-Ва ҳамчун шабпара бошед, ки ба рӯз берун наёяд, то аз дасти **ҳасмон** эман бошад (30).

-**Душманон** бар асари мо ҳамеоянд ва хабарҳо ҳамепурсанд (33).

-Дар ҳоли байни яқза ва навм **овозҳои** ҳоил ва **нидохон** аҷиб шунавад (88).

-Ва агар касе тарассуд кунад, дар айёми аъёд, ки мардум қасди мусалло кунанд ва **овозаҳо** афрошта ва **такбирҳо** баромада (87).

Бино ба таъкиди мутахассисон "...дар замони қадим ғолибан ҷондорон ва баъзе калимаҳои дигарро бо —**ҳо** ҷамъ намебастанд ва онро дур аз ғасоҳат медонистанд" (4, с.169). Маводи фактологӣ (**сумҷҳо, ғорҳо, овозаҳо, такбирҳо, болҳо, нидохон, ҳасмон, душманон ва ғайра**) собит месозад, ки Сӯҳравардӣ қоидаи бо пасванди —**он** ҷамъ бастанӣ исмҳои ҷондор ва бо пасванди —**ҳо** ҷамъ бастанӣ исмҳои бечонро ҳам нисбат ба калимаҳои аслан тоҷикӣ ва ҳам нисбат ба калимаҳои иқтибосии арабӣ қатъиян риоя кардааст.

е) Дар баъзе мавридҳо чузъи арабиасли муродиф аз рӯйи қоидаи ҷамъбандии забони арабӣ ва чузъи тоҷикиаш бо пасвандҳои ҷамъбандии тоҷикӣ ҷамъ баста шудааст:

-Касе ҳаст аз **бародарони** ман, ки чандоне самъ орият диҳад (30).

--Ғулом Халил ва ҷамоате аз мутақаллимон ва ғуқаҳо бар **ихвони** таҷрид ташнеъ заданд (92).

Як қисми муродифоти рисолаҳои тоҷикии Сӯҳравардӣ аз ду ё бештар калимаҳои иқтибосии арабӣ сохта шудаанд. Вомвожаҳои арабии муродифоти мазкурро аз рӯи услуби истифода ба якҷанд гурӯҳ тақсим кардан мумкин аст.

а) Муродифоте, ки ҳар як чузъи онҳо дар забони тоҷикӣ ҳазм шудааст ва ба тоҷикзабонон ғалмот, вале чузъи дувум нисбат ба чузъи дигар камистеъмолтар ё ҳоси забони китобӣ мебошад.

-Гӯйӣ, ки сафро бар **мизочи** ту ғолиб шудааст, ё хушкӣ ба **димоғи** ту роҳ ёфтааст (с.35).

Вожаи **мизоч** ба маънои "сиришт, ниҳод, табиат, хулқ" (5, 1, с.638) дар забони тоҷикӣ ҳеле серистеъмол аст. Калимаи димоғ ба маъноҳои зерин меояд: 1.Мағзи сар, мийя, сар; 2.Ҳисси бӯёӣ, машом, бинӣ; 3.Маҷ. кайфият, ҳавсала, хоҳиш, майл" (5,ч. 1, с.379). Дар забони тоҷикӣ бештар ба маънои маҷозии кайфият истифода мешавад. Дар мисоли ғавқ бошад чун муродифи вожаи мизоч ба маънои табиату сиришт омадааст.

-...камале, ки ҳеҷ **нақс** перомунӣ ӯ нагардад (с.35).

-...мо ранҷурем аз ҷиҳати ту ва аз **ҳалале**, ки бар ту роҳ ёфтааст (35).

Вожаи нақс ба маънои "айб, камбудӣ, нуқс" (5,ч.1, с.845) ба фонди луғавии забони тоҷикӣ дохил шудааст, вале серистеъмол нест. Калимаи ҳалал низ ба маънои "нуқсон, зарба, монеа, зарар" (5,ч. 2, с.457) дар забони тоҷикӣ қорбасти мегардад, вале нисбат ба "нақс" серистеъмолтар аст.

-Ва инро **назиру мушобех** бисёр аст (с.38).

Дар ин ҷуфти муродифот вожаи назир нисбат ба мушобех дар забони тоҷикӣ истеъмоли бештар дорад.

-Пас кирм дар саҳро ба он рӯшноӣ тағарруҷ кунад ва **қути** худ ба даст орад (с.50).

-...ҳам ба рӯшноии он кирм бинад, ки **ғизои** кирм қадом ғиёҳ аст (50).

Вожаи **қут** ба маънои "хӯрданӣ, ғизои ба қадри зарур аст, таом" (5, ч.2, с.707) дар забони тоҷикӣ қариб истеъмол намешавад. Ҳарчанд дар қатори калимаҳои китобӣ мавҷуд аст (6, с.310). Ибораи ғразеологии "қути лоямут" — қамтарин миқдори хӯрок, ки барои зинда мондан лозим аст, хӯроқи "бихӯру намур" (5, ч. 2, с.707) низ танҳо дар забони

китобӣ истифода мешавад. Вале чамъи ин калима “ақвот” баъди ба ассимилятсия дучор шудан дар гунаи “авқот” ба маънои “хӯрокӣ, таом” дар забони гуфтугӯӣ хеле серистеъмол аст. Ҷолиб он аст, ки дар забони гуфтугӯӣ вожаи “авқот” ба маънои аслӣ, яъне чамъи калимаи вақт умуман қорбасти намегардад. Калимаи авқот ба маънои вақт ба услуби китобӣ мансуб аст. Хеле ҷолиб аст, ки мураттибони Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ ду вожаи **авқотро** овардаанд: **Авқот** 1. чамъи вақт; **Авқот** 2. гуфтугӯӣ ниг. таом, хӯрок. Дар ҳамин фарҳанг калимаҳои **авқотворӣ, авқотпазӣ, авқотхӯрӣ** низ мазкуранд ва мутаносибан ба вожаҳои хӯрокворӣ, хӯрокпазӣ, хӯрокхӯрӣ ҳавола шудаанд (6, с.25). Вожаи **ғизо** ба маънои “хӯрок, қут, таом, хӯрданӣ” (5, қ.2, с.651) дар даҳсолаҳои охир хеле серистеъмол шудааст.

Дар мисоли поён вожаи **қут** бо калимаи **маишат**, ки ба маънои “зиндагӣ, рӯзгузаронӣ, рӯзгоргузаронӣ” (5, қ. 1, с.623) истифода мешавад, бо тобиши маъноии наздик муродиф шудааст:

-... қадре арзан дар он ҷо рехтандӣ аз баҳри **қуту** барги **маишати** ӯ (80).

-Пурсидам, ки хабар деҳ, ки бузургон аз кудом **савб** ташриф додаанд? Он пир... ҷавоб дод, ки мо ҷамоате мучаррадонем, аз **ҷониби** Ноқучообод мерасем (68).

Вожаи **савб** (бо сод) ба маънои “тараф, ҷониб, рӯй, самт, ҷиҳат” (5, қ. 2. с.168) ҳоси услуби китобии забони тоҷикӣ аст. Калимаи ҷониб ба ҳамин маъно дар забони тоҷикӣ серистеъмол мебошад.

-**Нури** аввал калимаи улиёст, ки аз он қаримтар калимае нест/... ва аз **шуои** ин калимаи дигар ҳосил шуд (с.73).

Ҳар ду муродиф дар забони тоҷикӣ серистеъмоланд.

б) муродифоти арабиасле, ки ҳар ду ҷузъи онҳо ба услуби китобӣ мансубанд;

-Гуфтам: Ин **таволуд** ва **таносул** туро бар сабили мучаддад чи гуна меуфтад? (71)

Вожаи **таволуд** ба маънои “зоида шудан, зиёд шудани насл, авлод” (5, қ. 2. с.301) ва калимаи **таносул** ба маънои “зоидан, зоида шудан, авлод, зиёд шудан, насл эҷод кардан” (5, қ.2, с.323) муродифанд ва танҳо дар забони китобӣ истифода мешаванд.

-Аз ман бачае дар раҳими ӯ ҳосил шавад, бе он ки дар ман **тахарруке** ва **тағаййуре** уфтад” (71).

-Чун аст, ки ту дар ин хонақоҳ нузул кардӣ баъдамо, ки даъвои адами **тахаррук** ва **тағаййур** аз ту зоҳир шуд? (71)

Ҳарчанд вожаи **тахаррук** ба маънои “ҷунбиш, ҳаракат, қору кӯшиш” (5, қ. 2. с.355) ва калимаи тағаййур маънои “аз ҳоли худ баргаштан, дигаргун шудан, табдил ёфтан”-ро (5, қ. 2. с.350) дорад, дар мисоли боло ба тобишҳои маъноии хеле наздик истифода шудааст. Дар мисоли поён вожаҳои “**тағаййур**” ва “**табаддул**” низ ба ҳамин услуб қорбасти гардиданд:

-Мо низ пайваста дар ин суффаем ва нодидани ту далели набудани мо нест ва бар тағаййур ва иштиқоли мо далолат надорад, табаддул дар ҳоли туст (71).

Дар мисоли поён калимаҳои “**далелу бурҳон**” муродиф гаштаанд. Вожаи “бурҳон” нисбат ба далел камистифода аст. Дар ҳамин ҷумла вожаи “**истидлол**” аз решаи “далла” (ишора кардан, шаҳодат додан, роҳ нишон додан (7, 138) низ ба маънои “далелу бурҳон” ба қор рафтааст.

-Аммо аз ҷиҳати “далелу бурҳон” мубайян аст, ки мушоҳида қавитар аз истидлол бошад... (85)

Дар мисоли поён калимаҳои **восита** ва **ҳуччат**, ки ҳар ду дар забони муосири тоҷикӣ хеле серистеъмоланд, муродиф шудаанд:

-Шояд, ки ба ин қавоид, мисоли ин идрок дар дил эҷод кунад, то дар дунё ӯро бибинад бе восита ва ҳуччате (86).

Дар мисоли зер вожаҳои **илҳоду куфр** муродиф шудаанд. Маънои калимаи куфр ҳочат ба шарҳу эзоҳ надорад. Вожаи илҳод бошад маънои “аз дин баргаштан, бединӣ, мулҳидӣ; сарпечӣ кардан аз фармони динӣ” (5,ч. 1. с.476)-ро дорад:

-Фулом Халил ва ҷамоате аз мутакаллимон ва фуқаҳо бар ихвони таҷрид ташнеъ заданд ва бар илҳоду куфри эшон фатво доданд ва шаҳодату маҳзар сабт карданд (92).

Ноғуфта намонад, ки дар мисоли боло вожаҳои **шаҳодату маҳзар** низ муродифанд. Вожаи маҳзар дар ин мисол ба маънои “шаҳодатнома, ҳуҷҷат, санад” (5,ч. 1. с.674) омадааст.

Баъзан дар матн як вожа бо ибора муродиф мегардад:

-...шак нест, ки роҷиҳ бошад бар он чи таҳаммули кулфати назар ва машаққати истидлол ва иқтиҳомӣ **машкук** ва **маҳалли шубҳат** бояд кард (85).

Дар ин мисол вожаи машкук ба маънои шубҳаовар, шаковар бо ибораи маҳалли шубҳа(т) муродиф гаштааст.

в) Дар баъзе мавридҳо Сӯҳравардӣ се муродифро якҷоя оварда мавзуи баҳсро равшану возеҳ сохтааст:

- Аммо аз чиҳати назар ба мақсуд ва маълум зоҳир аст, ки дар ин илм **мақсуду матлубу маълум** Ҳақ аст... (85)

Дар ин силсилаи муродифот мақсуду матлуб аз лиҳози маъно ба ҳам хеле наздиканд, вожаи маълум бошад дар ҳамин матн муродифи онҳо гардидааст.

Дар мисоли зерин низ се муродиф дар як ҷумла омадааст:

-...ҷамоли кибриёи аҳаддӣят беш аз он аст, ки **мавриди** ҳар ворида ва **мақсади** ҳар қосида ва **матлаби** ҳар толибе бошад (90).

-Ва аҳли маърифат исбот кардаанд муҳаббатро ва **лаззатро** ва дар он чинсият шарт нест... Ва **муҳаббат** ба **завқ** тааллуқ дорад. Ва **ишқ** иборат аст аз муҳаббате, ки аз ҳад берун рафта бошад. Ва ишқ бо ёфтани мурод бимонад ва шавқ намонад (91-92).

2) Муродифоти арабиасле, ки ҷузъҳои он бо тарзи ҷамъбандии шикастаи арабӣ ҷамъ баста шудаанд:

-...ҳамчунин то ба ман расад, ин **асҳоб** ва **руфақои** нухғона. (69).

Дар ин мисол асҳоб ҷамъи соҳиб, руфақо ҷамъи рафиқ аст.

-Гуфт: Ҳайҳот! **Ашбоҳ** ва **назоири** туро ба ин даст нарасад... (72)

Вожаи ашбоҳ ҷамъи шибҳ ба маънои монанд аст, назоир ҷамъи назира ба маънои чизи монанд мебошад.

-Ва агар низ вақте **асвоту алҳони** тавовис ва **нағамоти** туюри дигар шунидӣ, ҳам **шавқ** ва **орзуи** ӯ падида омадӣ... (81).

Вожаҳои асвот ва алҳон мутаносибан ҷамъи савт ва лаҳн аст. Дар ин мисол вожаи нағамот ҷамъи солими калимаи нағма буда, бо асвоту алҳон муродиф аст. Гузашта аз ин вожаҳои шавқ ва орзу низ дар мисоли фавқ муродифанд, ки яке калимаи арабӣ ва дигаре тоҷикӣ.

-Идрис – ҷумлаи **нучуму кавокиб** бо ӯ дар сухан омаданд... (82).

Вожаи кавокиб ҷамъи кавқаб ба маънои ситора ва сайёра, калимаи нучум ҷамъи наҷм ба маънои ситора аст.

Баъзан Сӯҳравардӣ дар як ҷумла се муродифи арабии ҷамъро меорад:

-Пас чун муҳаббат комил гардад, асрори улум ва **хафое** ва **хабоё** ва **завоёи** мавҷудот бар ӯ пӯшида набувад (91).

Дар ин мисол вожаи хафое ҷамъи хафия (хафият) ба маънои чизи пӯшида, қор ва амали ниҳонӣ (5,ч. 2. с.472) хабоё ҷамъи хаби(й) ба маънои пинҳоншуда, махфӣ, нухуфта (8,ч.1, с.629) ва вожаи завоё ҷамъи зовия ба маънои кунҷ, қанор, ғуша (5,ч. 1, с.455) омадаанд.

Чӣ тавре ки мулоҳиза мешавад, дар рисолаҳои форсии Сӯҳравардӣ ҷамъи шикастаи арабӣ нисбат ба ҷамъи солими арабӣ бештар ба мушоҳида мерасад.

Дар осори тоҷикии Шайхи Ишроқ ҳамчунин муродифоте ба мушоҳида мерасад, ки яке аз вожаҳои ба ҳам мутарадифи арабиасл бо пасванди тоҷикӣ калимаи сохта аст ё бо пасванди чамъбандии тоҷикӣ шакли чамъро гирифтааст:

-Эшон ба ман гуфтанд, ки “моро дар пеш роҳҳои дароз аст ва манзилҳои **сахмноку махуф**, ки аз он эман натавон буд” (32).

Дар ин мисол калимаи сахмнок аз вожаи арабии сахм ба маънои “тарс, ваҳм, бим” (5,ч.2, с.227) ва пасванди тоҷикии “нок”, ки “суффикси сермахсул аст ва бештар аз исмҳои маънӣ сифати аслий месозад, ки ба маънои решаи калима доро будани предметро мефаҳмонад” (9,ч.1,с.215) сохта шудааст. Он бо вожаи арабии махуф, ки маънои “хавфнок, дахшатангез, бимангез” (5,ч. 1, с.660) дорад, муродиф гардидааст.

-...мо писарони Ҳолӣ ибни Хайри Ямониём, бигрифтанд моро ва бибастанд ба **силсилаҳо** ва **ағлол** ва ба зиндон карданд... (123).

Дар ин мисол силсила ба маънои занҷир, банд омадааст. Вожаи ағлол чамъи ғул ба маънои “занҷир, тавки оҳанин, ки бо даст ба гардани зиндониён меандозанд” (5,ч. 2, с.656) аст.

Дар мисоли зерин ба калимаи **зоё** Сухравардӣ вожаи сохтаи **беасарро** муродиф кардааст, ки он аз пешванди бе- +асар ба маънои “таъсир накунад, беҳуда бошад” сохта шудааст.

-Ва баттарини суханҳо он аст, ки зоёе шавад ва беасар бимонад (35).

Дар рисолаҳои форсии тоҷикии Сухравардӣ муродифии ибораҳо низ ба назар мерасанд. Чӣ тавре ки маълум аст, ибораҳоро аз рӯи теъдоди ҷузъи маънидор ба ибораҳои содаю тафсиلى ҷудо мекунам. Вобаста ба истифодаи ҷузъи асосӣ бошад ибораҳоро ба се гурӯҳ ҷудо мекунам: номӣ, феълӣ ва зарфӣ (10, с.135). Ибораҳои мавриди таҳлиро мо аз рӯи баромади забонии ҷузъҳои онҳо ба гурӯҳҳо тақсим мекунем.

а) Ибораҳое, ки ҳар ду ҷузъашон арабӣ аст:

-Бо **вачале** азим ва **харосе** тамом як пойро дар пеш мениҳодам ва дигареро бозпас мегирифтам (с.68).

Вожаи “вачал” маънои “тарс, бим”-ро дорад. Ҳар ду ибораи содаи исмӣ бо сифат мебошад.

-Агар касе варои ин айше ба камоле ва мақарре даъво кунад, **куфри мутлақ** ва **сақати маҳз** ва **чаҳли сирф** бошад (81).

Дар ин ҷумла ибораҳои **куфри мутлақ**, **сақати маҳз**, **чаҳли сирф** муродифоти матнианд ва ҳарчанд “... аз лиҳози обурангҳои гуногунашон ... аз якдигар фарқ мекунамд” [11, с.80] ба маънои “тапу иддаи мутлақо нодуруст ва беасос” омадааст. Ибораи **куфри мутлақ** ибораи содаи исмӣ бо исм мебошад. Ибораи **сақати маҳз** ибораи содаи исмӣ бо сифат аст. Ибораи **чаҳли сирф** ибораи содаи исмӣ бо сифат аст.

б) Дар насри форсии тоҷикии Шайхи ишроқ ҷумлаҳое дучор мешаванд, ки дар онҳо ду ибораи муродиф омадааст ва ҳар ду ҷузъи яке аз онҳо тоҷикӣ ва ҷузъҳои ибораи дигар арабӣ аст:

-...ҳар ки паре аз онӣ бар паҳлуи рост бандад ва бар **оташ** гузорад, аз **ҳарақ** эмин бошад ва насими сабо аз нафаси ўст, аз баҳри он ошикон **рози дил** ва **асрори замоирро** бо ў гӯянд (85).

Ибораи содаи **рози дил** ибораи исмӣ бо исм буда, ҳар ду ҷузъаш аз исмҳои тоҷикӣ дар шумораи танҳо сохта шудааст. Ибораи **асрори замоир** ибораи содаи исмӣ бо исм мебошад, ки ҳар ду ҷузъаш арабӣ аст. Ҳар ду ҷузъи он ибора бо тарзи чамъбандии шикастаи арабӣ чамъ баста шудааст. Ногуфта намонад, ки дар мисоли боло вожаи тоҷикии оташ ва калимаи арабии ҳарақ ба ҳамин маъно низ муродифанд.

в) Дар рисолаҳои форсии тоҷикии Шайхи ишроқ ибораҳо ва феълҳои муродифи арабию тоҷикӣ низ дучор мешаванд:

-**сохта будан** – **илф гирифтан**;

-Чун он бидидам ибтидои худ ва насии хеш аз худ ёд омадам ва он чи бо **ӯ сохта будам** ва **илф гирифта** (32).

Феъли сохтаи сермаъно буда, яке аз маъноҳои он “созиш кардан, муросо кардан, сабру токат кардан” (5, ҷ.2, с.263), хӯ гирифтани, одат кардан аст. Илф гирифтани ба маънои хӯ гирифтани, унс гирифтани (5, ҷ. 1, с.436) омадааст.

Фуруд омадан – нузул кардан

-Пас, бар ин кӯх фуруд омадем (33)

-...омадем то ба ин шаҳр, ба фазои ҳаракати малик нузул кардем (34).

Ба ҳамин монанд **мутаҳаййир шудан – шигифт мондан, аҷаб доштан (37). Паридан – тайарон кардан (37), нигоҳ доштан- мувоқиб будан (76), болидан – ба камол расидан (106), гардидан –тавоф кардан (109), наҷот ёфтан (31) – растан (112), ситам кардан - табоҳӣ кардан (119)** ва ғайра.

г) муродиш шудани шакли тасрифии феъл бо ибора, ки як чузъи он арабӣ ва як чузъаш тоҷикӣ аст:

-Пас ба он миён, ки мо он ҷо **ҳамегардидем** ва **тавоф ҳамекардем**, пире аз дур падид омад... (109). Дар бораи чунин муродишҳо Б.Камалиддинов мегӯяд: “Дар қолабҳои муродиш ифода намудани айни як мазмун дар сурате воқеъ мегардад, ки предмет ҳолату вазъияти субъектро фаҳмонад”[12, с.14].

Вожаҳои **ҳамегардидем** ва **тавоф ҳамекардем** муродишанд. Калимаи тавоф ба маънои гардидан дар гирди чизе арабӣ аст (5, ҷ. 2, 301).

д) Муродиш шудани ибораҳои феъли, ки ҳамаи чузъҳои онҳо тоҷикӣ мебошанд:

-Пас ӯро аз ҷой бичунбонад ва қорҳои бад ба наздики вай биёрояд аз **куштану андомҳо буридан** ва **озурдану ранҷ намудан** ва кинаро дар дилаш бипарваронад ва барангезонад бар **ситам кардан** ва **табоҳӣ кардан** (119).

Ҳамаи ибораҳои феълии боло тоҷикианд. Масдари **куштан** бо ибораи **андом буридан** ва масдари **озурдан** бо ибораи **ранҷ намудан** дар маънои каме дуртар муродишанд.

Дар баъзе мавридҳо дар оғози рисола дар наъти Худою расул ибораҳои истифода шудаанд, ки муродишоти матнӣ мебошанд:

-**Ситишӯ офарин** мар Яздони кайҳондорро, **офаридагори ҷаҳон** ва **дорандаи замин**у **осмон**, **гардонанда** ва **равонандаи ситорагон...** (109).

Ё дар оғози рисолаи “Сафири Симург” чунин омадааст:

-Сипос бод, **воҳиби ҳаётро** ва **мубдеи мавҷудотро** ва **дурӯд бар хоҷагони рисолат** ва **айммаи нубувват** ва бар **соҳиби шарияти кубро** ва **ҳодии тариқати улиё, Муҳаммади мустафо** (84).

Ибораҳои содаи исмӣ бо исм **воҳиби ҳаёт** ва **мубдеи мавҷудот**, хоҷагони рисолат ва айммаи нубувват ба истиснои калимаи хоҷагон, аз калимаҳои иқтибосии арабӣ сохта шуда, муродишоти матнианд, ҳарчанд вожаҳои воҳиб ва мубдеъ бевосита ба ҳам муродиш нестанд. Калимаҳои хоҷагон ва аймма муродишанд. Вожаи хоҷагон, бино ба гуфти М.Муин, калимаи қадимӣ буда, ба маънои “бузург, соҳиб, сарвар, худованд, молдор, давлатманд, савдогар, тоҷир, вазир” истифода мешавад (8, ҷ. 1, 655). Дар ин ҷумла ба маънои бузург, сарвар омадааст. Калимаи аймма, ҷамъи имом аст, ки бо усули шикаста ҷамъбандӣ гардидааст. Тавсифҳои марбут ба паёмбари ислом “соҳиби шарияти кубро” ва “ҳодии тариқати улиё” низ ҳарчанд муродишҳои бевосита нестанд, лекин дар мисоли мавриди таҳқиқ муродишоти матнӣ шудаанд, зеро дар ҳар ду маврид паёмбар дар назар дошта шудааст.

Аз таҳлили муродишоти дар рисолаҳои форсии тоҷикии Шайхӣ ишроқ ба ҳулосаҳои зерин омадан мумкин аст:

1. Шайх Сухравардӣ яке аз бузургтарин мутафаккирони асри XII буда, ба инкишофи минбаъдаи ирфону фалсафаи Шарқ таъсири фавқулода калон дорад.
2. Дар байни осори Сухравардӣ рисолаҳои форсии тоҷикии ӯ, ки бо забони бениҳоят зебою сода ва бетакаллуф таълиф шуданд, макоми махсусро ишғол мекунанд. Забони рисолаҳои форсии тоҷикии Шайхи ишроқ хеле бою рангин буда, намунаи дилчасптарини забони рисолаҳои илмӣ асри XII ба шумор меравад.
3. Дар рисолаҳои форсии тоҷикии Шихобуддини Сухравардӣ ягон саҳифае нест, ки дар онҳо муродифоти гуногун дучор нашаванд. Ҳамин вижагӣ ба забони тарҷумаи “Ҳай ибни Яқзон”-и Ибни Сино ба тоҷикӣ, ки ба қалами Сухравардӣ мансуб аст, хос мебошад.
4. Муродифоти рисолаҳои форсии тоҷикии Сухравардиро аз лиҳози баромад ба гурӯҳҳои зерин ҷудо кардан мумкин аст:
 - муродифоте, ки ҳамаи ҷузъҳои онҳо тоҷикиасланд. Дар байни чунин муродифот бештар муродифоти ҷуфт ва аҳёнан муродифоти сечуъба ба мушоҳида мерасанд;
 - қисми асосии муродифоти рисолаҳои форсии тоҷикии Сухравардиро муродифоте ташкил мекунанд, ки як ҷузъи онҳо тоҷикӣ ва ҷузъи дигарашон арабӣ аст. Аз лиҳози сохт муродифоти тоҷикию арабӣ ва арабию тоҷикии осори форсии тоҷикии Сухравардӣ аз калимаҳои сода, сохта ва мураккаб ташкил шудаанд. Дар байни муродифоти ин гурӯҳ муродифоти сечуъба ва чорҷуъба низ дучор мешаванд.
 - дар рисолаҳои форсии тоҷикии Сухравардӣ муродифоте дучор мешаванд, ки аз ду ё се калимаи арабӣ иборатанд.
 - аксари калимаҳои иқтибосии арабӣ, ки дар таркиби муродифот истифода шудаанд, вожаҳои мебошанд, ки ба таркиби луғавии забони тоҷикӣ дохил шудаанд ва дар калимасозии тоҷикӣ иштирок мекунанд.
 - дар рисолаҳои форсии тоҷикии Сухравардӣ ҳодисаи муродифии ибораҳо низ ба назар мерасад. Ибораҳои муродифӣ осори Сухравардиро мисли калимаҳои муродиф ба гуруҳҳо ҷудо кардан мумкин аст: а) ибораҳои, ки ҳарду ҷузъашон арабӣ аст; б) ибораҳои, ки як ҷузъашон арабӣ ва ҷузъи дигарашон тоҷикист ва ё баракс; в) муродиф шудани шакли тасрифии феъл бо ибора, ки як ҷузъаш арабӣ ва ҷузъи дигараш тоҷикӣ аст; г) муродиф шудани ибораҳои феълие, ки ҳамаи ҷузъҳои онҳо тоҷикӣ мебошанд;
 - дар рисолаҳои форсии тоҷикии Шайхи ишроқ муродифоти матнӣ низ ба мушоҳида расиданд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Сухравардӣ, Шихобуддин Яҳё. Қиссаҳои Шайхи ишроқ. Вироиши Ҷаъфар Мударрисӣ Содиқӣ/ Ш. Сухравардӣ.- Матн: бевосита.-Техрон: Нашир марказ, 1375.-38+110с.
2. Сухравардӣ, Шихобуддин Яҳё. Сафири Симург. Вироиши Ҷаъфар Мударрисӣ Содиқӣ. Хатгардони Қодири Рустам/ Ш. Сухравардӣ. – Матн: бевосита. -- Душанбе: Донишварон, 2021. – 140 с.
3. Бурҳон, Муҳаммад Ҳусайн. Бурҳони қотеъ.Таҳияи матн бо пешгуфтор, мулҳақот, тавзеҳот ва феҳристи Амон Нуров. Ҷ.2/М. Бурҳон.- Матн: бевосита. – Душанбе: Адиб, 2004. – 424 с.
4. Шариат, Муҳаммад Ҷавод. Дастури забони форсӣ/ М.Шариат.-Матн: бевосита.-Техрон: Асотир, 1370. – 459 с.
5. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Дар зери таҳрири М.Ш.Шукуров,В.А.Капранов,Р.Ҳошим, Н.А.Маъсумӣ/ Фарҳанги забони тоҷикӣ. – Матн: бевосита. - Москва: Советская энциклопедия, 1969.- Ҷ.1,952с.; Ҷ.2. – 948 с.
6. Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ. Нашир дувум бо илова, такмил ва ислоҳ. Зери таҳрири Д.Саймиддинов, С.Д.Холматова, С.Каримов/ Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ.- Матн: бевосита. - Душанбе, 2006. – 784 с.

7. Большой арабско-русский и русско-арабский словарь / Составитель Юшманов А.С. /Большой арабско-русский и русско-арабский словарь. – Текст: непосредственный. – Москва: ООО “Дом Славянской книги”, 2011. – 960 с.
8. Муин, Муҳаммад. Фарҳанги форсӣ. Ҷ.1/ М. Муин. – Матн: бевосита. – Техрон: Амири Кабир, 1375. – 1472 с.
9. Грамматики забони адабии ҳозираи тоҷик. Ҷ.1. Муҳаррирони масъул: Шарофиддин Рустамов, Раззоқ Гаффоров. Нашири 2/ Грамматики забони адабии ҳозираи тоҷик.- Матн: бевосита . – Душанбе, 2019. – 550 с.
10. Бобомуродов Ш., Мухторов З. Фарҳанги истилоҳоти забони тоҷикӣ/ Ш.Бобомуродов, З.Мухторов.- Матн: бевосита . – Душанбе, 2016. – 428 с.
11. Камолитдинов Б. Хусни баён/Б. Камолитдинов. - Матн: бевосита. – Душанбе: Маориф, 1989. – 120 с.
12. Камолитдинов Б. Муродифоти синтаксисӣ ва хусни баён/Б. Камолитдинов.- Матн: бевосита . – Душанбе: Маориф, 1986. – 184 с.

REFERENCES:

1. Suhrawardy, Shihobuddin Yahyo. Shaykh Ishrok Stories. Edited by Ja'far Mudarris Sodiki / Sh. Suhrawardy. – Text: Direct. – Tehron: Nashri markaz, 1375.- 38+ 110pp.
2. Suhrawardy, Shihobuddin Yahyo. The Whistle of Simurg. Edited by Ja'far Mudarris Sodiki. Translated by Kodir Rustam / Sh.Suhrawardy.- Text: Direct.–Dushanbe: Donishvaron, 2021.-140pp.
3. Burhon, Muhammad Husain. Burhoni Kote'. Preparation of the text with introduction, summery, explanation and index of Amon Nurov. V.2/M. Burhon.- Text: direct.-Dushanbe : Adib, 2004.-424pp.
4. Shariat, Muhammad Javod. Persian manual / M.Shariat.-Text: direct.-Tehron: Asotir, 1370.-459pp.
5. Tajik Dictionary. Under the editorship of M.Sh.Shukurov, V.A.Kapranov, R.Hoshim, N.A.Ma'sumi / Tajik Dictionary. – Text: direct. – Moscow:Soviet encyclopedia, 1969.- V.1,952pp.; V.2,948pp.
6. Dictionary of Tajik into Russian. The second edition with amended and supplemented. Under the editorship of D.Saimiddinov, S.D.Kholmatova, S.Karimov / Dictionary of Tajik into Russian.- Text: direct.- Dushanbe, 2006.-784pp.
7. Big Arabic-Russian and Russian-Arabic Dictionary. Completed by Ushmanov A.S. / Big Arabic-Russian and Russian-Arabic Dictionary. –Text: direct .-Moscow: LC “Dom Slavyanskoy knigi”, 2011.-960pp.
8. Muin, Muhammad. Persian dictionary. V.1/ M. Muin.- Text: direct.-Tehron: Amiri Kabir, 1375.-1472pp.
9. Grammar of Tajik Modern Literary Language. V.1. Responsible editors: Sharofiddin Rustamov, Razzok Gafforov. Edition 2 / Grammar of Tajik Modern Literary Language.- Text: direct. –Dushanbe, 2019.-550pp.
10. Bobomurodov Sh., Mukhtorov Z. Dictionary of linguistical terms / Sh.Bobomurodov, Z.Mukhtorov.- Text: direct .-Dushanbe, 2016.- 428pp.
11. Kamoliddinov B. Rhetoric /B. Kamoliddinov.- Text: direct.-Dushanbe: Maorif, 1989.- ???
12. Kamoliddinov B. Syntactic Synonymy and Rhetoric /B. Kamoliddinov. - Text: direct .- Dushanbe: Maorif, 1986. – 184 pp.